

ЧЕСЬКА МОВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

Ї.Гасіл, Н.Лобур, О.Паламарчук
(Львів, ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 295 с.)

Підручник “Чеська мова для українців” поєднує в собі опору на досвід і традиції університетського викладання чеської мови з новими аспектами теорії та практики вивчення іноземних мов. Мета, яку ставлять перед собою автори підручника, полягає в розвитку комунікативних здібностей студентів у процесі засвоєння сучасної чеської мови. Рецензований підручник суттєво відрізняється від попередніх методичних спроб у викладанні сучасних слов'янських мов. Перш за все, заслуговує на увагу нова схема подачі навчального матеріалу – ознайомлення з граматикую автори пропонують почати з вивчення дієслова, найбільш динамічної частини мови. І у цьому новаторство і успішний авторський експеримент. Як позитив, варто відзначити і той факт, що після подачі програмного тексту у підручнику є чимало вправ, які зосереджують увагу студентів на роботі з текстом, сприяють формуванню комунікативних навичок.

Структурно підручник складається зі вступного фонетико-орфографічного курсу та основного лексико-граматичного курсу. У 15 розділах книги представлені основні теми з граматики чеської мови та базові лексичні теми. Вибір лексичних тем зумовлений навчальною програмою та їх актуальністю для підготовки фахівців із сучасної чеської мови у вищих навчальних закладах. Тексти і лексичні теми містять багатий країнознавчий матеріал. Вони вирізняються актуальністю, написані сучасною чеською мовою, якнайповніше відображають картину світу чеського суспільства на сучасному етапі. Під час роботи з підручником студенти отримують широке уявлення про різноманітні аспекти життя в Чеській Республіці, такі як освіта, державний устрій, культура, традиції, охорона здоров'я, спорт, національна кухня та інші. Підібрані теми дозволяють сформувати у студентів потрібний рівень мовної компетенції, яка є необхідною у повсякденному та професійному спілкуванні. Розширення словникового запасу студентів забезпечується засвоєнням не лише тематичної лексики, а й ситуативних та прагматичних кліше, прислів'їв, елементів розмовної мови.

Слід відзначити, що всі тексти підручника мають автентичний характер, вони сучасні та надзвичайно інформативні. Крім цього, тексти та післятекстові завдання пропонують студентам замислитися над різними аспектами сучасного чеського суспільства, порівняти чеські та українські реалії. “Інтерактивному” методу навчання сприяють, передусім, серії запитань, запропоновані теми для дискусій та творчих робіт студентів.

У всіх розділах підручника представлені основні форми навчальної діяльності: читання, переклад, мовлення і письмо. Позитивною стороною є те, що на перше місце висувається комунікативний аспект навчання. Як відомо, відмінність сучасного комунікативного методу навчання від традиційного полягає в тому, що комунікативний метод переносить увагу з правил граматики на комунікативну функцію мови і спрямований на оволодіння навиками живого мовлення. Саме з такою метою в практичних завданнях підручника створюються моделі різноманітних комунікативних

ситуацій, які мотивують студентів до активної поведінки в ролі учасників процесу спілкування. Практичні завдання розвивають комунікативні вміння та навички студентів, сприяють узагальненню вже набутих знань та отриманню нових. Письмові вправи не лише закріплюють набуті знання з граматики чеської мови, а й прив'язуються до конкретних ситуацій, з якими людина стикається у своєму повсякденному житті. Це підтверджують завдання, що пропонують студентами написати автобіографію, вітальну листівку або діловий лист. Комунікативному принципу підпорядковані й усні завдання, наприклад, скласти діалог або розповідь на актуальну тему. Такі завдання сприяють активному засвоєнню лексичного матеріалу.

Кілька слів про граматичний аспект підручника. Підібрані теми дають базові та системні знання з морфології чеської мови. Матеріал представлений компактно, але доволі повно. Після теоретичного викладу у підручнику подані практичні завдання, що мають на меті повторити та закріпити граматичний матеріал. У кожному розділі наведено різноманітні граматичні вправи на засвоєння відповідних правил, а також вправи, які передбачають роботу зі словниками сучасної чеської мови (перекладним, тлумачним, словником неологізмів, словником синонімів, словником дієслівного керування). Таким чином, представлений підручник має методично виправдану структуру й наповнення, спрямований на послідовне, систематичне вивчення сучасної чеської мови.

Суттєвою перевагою рецензованого підручника є те, що висвітлення граматики сучасної чеської мови подано у зіставленні з українською граматиною. Саме такий контрастивний підхід до вивчення мови і знайшов своє відображення у назві підручника – “Чеська мова для українців”. Зіставний аспект вивчення сучасної чеської мови з українською сприятиме формуванню навичок порівняльного аналізу у майбутніх славістів. Основні відомості з чеської граматики зведені у таблиці в кінці підручника, що дає змогу при потребі швидко знайти потрібну інформацію.

Автори створили оригінальний підручник, який використовує сучасні методи навчання, містить цікавий та актуальний текстовий матеріал, систему вправ і завдань, що розвивають мовленнєві здібності студентів. Хочеться зазначити, що навчальний матеріал підібраний професійно, методичний апарат побудований чітко й логічно. У системі викладу матеріалу “відчутна” попередня апробація. Варто відзначити високий науковий рівень підручника та його відповідність міжнародним стандартам у вивченні іноземних мов. Не викликає сумнівів, що використання підручника “Чеська мова для українців” значно поліпшить якість навчального процесу з дисципліни “Сучасна чеська мова” та дасть поштовх до вдосконалення методики викладання слов'янських мов загалом.

*Лілія НАЗАРЕНКО,
Усті над Лабем (Чехія)*

СОКІЛ Б. М., СОРОКА О. Б.

УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКИЙ РОЗМОВНИК І СЛОВНИК.

СКАЖИ ЦЕ БОЛГАРСЬКОЮ

(Тернопіль: Мандрівець, 2011. 250 с.)

Користь від появи розмовника “Скажи це болгарською” – безперечна. Допоміжних та додаткових матеріалів для вивчення болгарської мови українцями не так вже й багато, і це видання обов’язково стане у пригоді українським студентам та всім українцям, що відвідуватимуть Болгарію.

Досі в Україні видано два розмовники – “Українсько-болгарський розмовник” (Терлак Зеновій Михайлович, Ярмолюк Микола Олександрович, Панько Таміла Іванівна. Львів: Світ, 1994), “Кратък българско-украински разговорник” (Колесник Валентина. Одеса: Маяк, 1994) та кілька словників: Болгарсько-український словник (Стоянов Іван Андрійович, Чмир Олена Романівна). Київ: Наукова думка, 1988), Українсько-болгарський словник (Потапенко Катерина Костянтинівна. Київ: Новий друк, 2002), Українсько-болгарський тематичний словник (Потапенко Катерина Костянтинівна. – Київ: Видавець Вадим Карпенко, 2008).

Рецензована праця “Скажи це болгарською” є логічним, послідовним продовженням традиції в українському мовознавстві в плані укладання словників та розмовників. Її автори дібрали сучасний матеріал, доповнили теми, осучаснили лексику, фрази подали з відповідними наголосами в обох частинах, збагатили матеріал часто вживаними фразами з реального життя.

Розмовник налічує 250 сторінок, спосіб подачі матеріалу у ньому тематичний, кожна тема складається з двох частин. До першої частини входять корисні і часто вживані фрази, котрі відповідають нормам сучасної мови та сьогоднішнім розмовним звичкам мовних колективів – носіїв обох мов. У ній представлені різні мовні ситуації, у котрі могли б потрапити українці в Болгарії. Тематика розмовника різноманітна, вона охоплює такі теми: знайомство, мова, національність, сім’я, родина, робота, професія, захоплення, освіта, університет, гуртожиток, бібліотека, театр, транспорт, заклади харчування, одяг, їжа, тварини, рослини та інші. Кожна тема представлена найбільш частотними ситуаційними репліками, питаннями та відповідями. Наприклад, доволі обширним є розділ “Телефон” (с.106). Це зумовлено вимогами часу, адже за останні кілька десятиліть телекомунікаційні технології значно оновились. Тут можна знайти фрази, пов’язані із розмовами по мобільному телефону, поповненням рахунків, відправкою смс-повідомлень, доповнений розділ і темою “Інтернет”, у котрій уміщено назви понять, пов’язаних з комунікацією, та фрази, котрі ми вживаємо, щоденно працюючи за комп’ютером, наприклад, на с.112: “Де є вихід на флешку?”, “Ти можеш відіслати (скинути) мені це по інтернету (мейлом, по скайпу)” тощо. До запропонованих тем автори включили також жаргонну та сленгову лексику, яку можна почути в реальному житті, та переклали її болгарськими відповідниками: с.108

“У мене здохла батерея”/“Умря ми батерията”.

Друга частина – це словник слів, понять, реалій і термінів, які стосуються даної теми. У ньому підсумовано та перекладено доволі значний обсяг лексики відповідної тематики. Слова розташовані в алфавітному порядку, відповідно до української початкової форми. Болгарські чи українські реалії, представлені у словничку, супроводжуються коротким поясненням (див. с.93, 94, 124, 125, 142). Також у словничку

ку представлені терміни – юридичні, фінансові, комп’ютерні, а також лексика нових інформаційних технологій, яка особливо актуальна в наш час і якої нема у попередніх виданнях такого типу. Цінним, на мою думку, є розділ “Назви обласних центрів України та Болгарії та їхніх жителів”, оскільки творення їх у болгарській та українській мовах різняться, до того ж лексика такого типу відсутня у перекладних словниках. Безперечним багатством розмовника є розмаїття тем, багатство прикладів, наявність наголосу в українській та болгарській частинах, великий обсяг упорядкованих лексем.

Не менш важливим є і те, що один із авторів, Ольга Сорока, як лектор української мови у 2009/2010, 2010/2011 навчальному році, мала змогу консультуватися зі спеціалістами-мовознавцями з Софійського університету.

Попри численні позитивні моменти, у праці є також ряд технічних огріхів: неправильні наголоси та переноси слів, пропущені літери, проте вони не применшують цінності цього видання. Як побажання до авторів: хочу звернути увагу на те, що доцільно було б розширити таблицю з алфавітами та дати звукові відповідники, аби передати звучання відповідних звуків в обох мовах.

На завершення хочу лише вітати появу розмовника та подякувати авторам за їх чудову працю – укладення розмовника й побажати їм нових творчих досягнень.

Райна КАМБЕРОВА

СТАМЕНОВА А., КАМБЕРОВА Р.

“УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ БОЛГАР. ЧАСТИНА І”

(Софія, 2008. 180 с.)

“УКРАИНСКИ ЕЗИК ЗА БЪЛГАРИ. ЧАСТ І”.

(Софія, 2008. 180 с.)

На початку ХХІ ст. почав активно зростати інтерес до молоді незалежної держави України з боку Болгарії, а відтак, посилювалося й зацікавлення мовою цієї держави, про що свідчить чимала кількість абітурієнтів на цю спеціальність.

Логічним продовженням доброї українолюбної традиції у Софійському університеті стала поява у 2008 р., вперше в історії болгарської україністики, підручника “Українська мова для болгар. Частина І” А.Стаменової та Р.Камберової (“Українски език за българи. Част І”. Софія, 2008). Автори підібрали актуальні тексти, опрацювали граматичний матеріал і розробили систему вправ для формування базових знань болгарського студента з сучасної української літературної мови. Досі в Болгарії такого підручника не було.

Підручник написаний викладачами-україністами кафедри слов’янських мов Софійського університету імені Климента Охридського д-ром Албеною Стаменовою та д-ром Райною Камберовою. Він призначений для тих, хто знає болгарську мову і бажає вивчати українську мову в університеті або самостійно. Її можна використо-

увати і як підручник, і як довідник з української граматики, оскільки інших праць такого типу в Болгарії поки що немає. Перед виходом у світ праця кілька разів обговорювалась на кафедрі слов’янських мов Софійського університету та апробувалась серед студентів. Схвально відгукнулися про неї українські болгаристи Н. Григораш, І. Горбань та О. Сливинський.

Матеріал, уміщений у підручнику, охоплює основні розділи сучасної української літературної мови: фонетику, орфографію, орфоєпію, морфеміку, словотвір, морфологію та синтаксис.

Чимало місця у праці відведено одному з найскладніших розділів у процесі засвоєння іноземної мови – фонетиці. Звуки української мови проаналізовано з урахуванням специфіки болгарської фонетики. Особливу увагу звернено на вправляння та засвоєння української літературної вимови, з огляду на це, після кожного правила запропоновано достатню кількість тренувальних вправ з орфоєпії та орфографії.

Автори почали з порівняння азбук обох мов (с. 7), з вимови голосних у них (с. 8) і у рубриці “Запам’ятайте” сформулювали правила, що стосуються особливостей уживання певних голосних в українській мові, зокрема [и] після *p*, *-pi-*, [o] у сполученнях *-oro-*, *-оло-*, [e] – *-ere-*, *-еле-*, [i] – на початку слова, акцентували увагу студентів на різниці у вимові українських [и], [і] та болгарського [и], а також на тому, що буква *и* в обох мовах позначає різні звуки, тому й приголосні перед ними звучать неоднаково.

Автори охарактеризували й приголосні української мови, відзначивши особливості вимови та окремих звуків і звукових комбінацій, їх позначення на письмі. Наприклад, у болгарській мові замість [в] у кінці слів після голосного вимовляється [ф], а в українській – [ў]. Автори, зваживши на специфіку болгарськомовної аудиторії, розробили вправи для розрізнення цих звуків в обох мовах. Постійного вправляння вимагає й відсутній у болгарській мові горловий [г], тому в підручнику запропоновано ряд вправ на його засвоєння, а також вказано на основну помилку, яку роблять болгарські студенти при його вимові: плутають український горловий [г] з найближчим болгарським відповідником – задньоязиковим [х]. Тут же охарактеризовано графему *г*, яка в українській мові позначає той самий звук, що в болгарській *г*, і підкреслено, що ця буква пишеться в небагатьох українських словах (с. 11). Звернено увагу студентів ще на дві особливості української графіки: вживання букв та буквосполучень на позначення довгих звуків в українській мові, а також на функції невластивих болгарській мові літер *ї*, *є* і буквосполучення *дз* (с.13–14).

У праці також відзначено м’якість приголосних у кінці слова, що не властиве болгарській мові, вказано на основні способи позначення м’якості на письмі (с.14–15), де виокремлено вживання м’якого знака (с.15–16). Детально описано правила вживання відсутнього у болгарській графічній системі апострофа (с. 16–18), використання букв *и*, *і*, *ї* в коренях слів (с. 18), основні випадки подвоєння та подовження приголосних (с.20–21), охарактеризовано основні типи чергувань голосних с.21–22, евфонічні чергування *у–в*, *і–й* (с.22–23), а також правила правопису префіксів (с. 24).

Для засвоєння основних положень української фонетики й графіки автори передбачили велику кількість вправ, а також усних та письмових диктантів, що, безперечно, свідчить про високий науково-методичний рівень рецензованої праці. На нашу

думку, у цій частині підручника варто було б звернути увагу також на особливості наголошування слів в українській мові та опрацювати спеціальні вправи для засвоєння мелодики мови, яка не має фіксованого наголосу.

Основна граматична частина підручника вміщена у дев’яти уроках, кожен з яких складається з трьох частин: “Тексти”, “Грамматика”, “Вправи”. Зберігши послідовність викладу, автори розподілили поданий матеріал так, щоб усі три частини кожного уроку були рівноцінними за вмістом практичного та теоретичного

матеріалу. Кожен з уроків починається текстом на певну тематику. Окрім загальнопізнавальної інформації (про найменшу у світі рибку, кульову блискавку, історію шоколаду, незграбного відвідувача музею, що розбив трьохсотлітні вази, історію кока-коли, диктатора Мобуту Сесе Секо тощо), автори запропонували і тексти, пов'язані з історією України, її традиціями, знаковими місцями, видатними діячами культури, історичними фактам, які зазвичай невідомі чужоземним студентам. Наприклад, цікавими є тексти про Петра Могилу і традицію християнського гуманізму (с.173–174), Хотинську фортецю (с. 175), про язичницьких богів Сварога, Дажбога, Стрибога (с.176–177), музей-парк Софіївку (с.178), футбольний клуб “Карпати” (с.169). Тексти також розраховані на вправляння у читанні та переказі прочитаного і засвоєння нової лексики. Нерідко на їх основі побудовано граматичні вправи (с.40; 52–53; 66–67; 82–83; 95–96; 110–111; 126–127, 140–142). Як доповнення до матеріалів в основній частині підручника автори запропонували ще 12 текстів у додатку і доповнили їх перекладами невідомих слів та словосполучень і лексичними коментарями.

Окремо варто відзначити наочний матеріал, зокрема світлини та малюнки, які вдало збагачують текстові матеріали. Характерним символом України та українства є, як відомо, червона калина, тому, наприклад, на с.39 у тексті про географію України автори вмістили відповідну світлину. На с. 65 в опис Софії Київської вдало вписується світлина храму та фрески-мозаїки, на с. 81 поміщено три світлини з краєвидами Львова, а на с.109 – фотографії київських церков. Розповідь про спортивні досягнення українців (с.125) автори проілюстрували світлинами облич майстрів українського спорту Сергія Бубки, Андрія Шевченка, Володимира Кличка, а історію грошей (с.139) – зображеннями гривень. У праці представлено також портрет Петра Могили (с.173), світлини Хотинської фортеці (с. 175) і Софіївки (с. 178). Такий виклад матеріалу сприяє не лише засвоєнню лінгвістичного матеріалу, а й формуванню народознавчих знань. Поєднання народознавчого матеріалу з практичним, граматичним, як свідчить практика, є запорукою доброго результату в процесі вивчення іноземної мови.

Основний граматичний матеріал автори добре систематизували в дев'ятьох уроках та п'ятьох додатках-таблицях наприкінці підручника (с.149–167). При викладі граматичних тем бралась до уваги специфіка засвоєння української мови у болгарському середовищі. З огляду на це, при вивченні іменника, наприклад, акцент було зроблено на несприятливій болгарській мові категорію відмінка: детально охарактеризовано особливості семантики та використання кожного з відмінків, сформульовано основні правила вживання відмінкових форм та винятки з них. Автори не оминули увагою й узгодження іменних частин мови з іменниками – цей матеріал викладено у формі таблиць, які допомагають студентам правильно узгоджувати іменники різних родових та відмінкових форм з прикметниками та займенниками. Така форма викладу значно полегшує засвоєння іменникових парадигм, бо узгодження займенників і прикметників з іменниками у непрямих відмінках – дуже складна тема для носіїв болгарської мови, в якій відмінювання іменників відсутнє.

Детально викладено у підручнику тему вживання прийменників з різними відмінковими формами іменників. Вправи на керування іменником та подібні до них трапляються чи не в кожному уроці. А з'ясуванню значення та вживання основних прийменників з родовим відмінком іменника автори присвятили окремий урок (с. 81–94) та окремо (с. 84–86) подали таблицю вживання прийменників з іменниками у формі родового відмінка.

Матеріал, присвячений дієслову, теж розподілено по усіх уроках та пов'язано з іменником, адже вже з самого початку вивчення української мови важливо поєднува-

ти іменник з дієсловом, бо така комбінація дає змогу висловлювати цілісні, завершені думки та будувати речення. Граматика українського дієслова не створює особливих труднощів для болгарських студентів, хоч система болгарського дієслова значно складніша й абсолютних відповідників в українській мові не має. Спочатку автори зосередилися на особливостях граматичних форм дієслова в українській мові (с. 29), сформулювали правила розподілу дієслів за дієвідмінами (с. 30–32), звернули увагу студентів на інше, ніж у болгарській мові, оформлення інфінітива. Потім вони розповіли про творення зворотних дієслів (с. 33) та відмінювання атематичних дієслів (с.33–34). Уже на третьому уроці укладачі проаналізували форми минулого та давньоминулого часів (с.45–46), що зумовлено подібністю їх творення в українській та болгарській мовах. Поступово відомості про дієслово розширюються. Так, аналіз форм майбутнього часу якнайтісніше пов'язується з творенням видових дієслівних форм. Студенти бачать різницю у вживанні дієслів доконаного виду з одними формами майбутнього часу (простими), а дієслів недоконаного виду – з іншими формами (складеними). Вже посередині курсу вони знають усі часові дієслівні форми і можуть вільно висловлюватися про різночасові події, що дає змогу досягати належного рівня розмовного мовлення.

Окремо в підручнику проаналізовано творення і вживання кількісних та порядкових числівників. Автори, зокрема, запропонували ряд вправ на конструкції “Р.в. + числівник і дієслово + числівник”, а також зосередили увагу на правописі числівників та на особливостях поєднання певних їх різновидів з іменниками (наприклад, неозначених числівників *багато, небагато, мало*, що є одним з типових випадків керування формою родового відмінка іменника без прийменника).

У підручнику також проаналізовано означальні, неозначені та заперечні займенники, ступені порівняння прикметників та прислівників, порівняльні конструкції з прийменниками “*ніж + Н. в.*”, “*від + Р.в.*”, “*за + Зн. в.*”.

Автори не оминули увагою й деяких інших важливих граматичних тем: питання до різних частин мови, вживання прислівників, безособових дієслів, модальних дієслів, творення форм умовного способу, творення і вживання пасивних дієприкметників та безособових форм на *-но, -то*, особливості дієслівно-іменникового керування, узгодження форм кличного відмінка з формами наказового способу дієслова тощо.

У кінці підручника міститься декілька додатків, а саме: Додаток 1 – Відмінювання іменників, прикметників та займенників, Додаток 2 – Таблиця прийменників, які вживаються з різними відмінками, Додаток 3 – Таблиця відмінювання іменників, які закінчуються на *-р* (необхідно вказати на важливість цього матеріалу, оскільки поділ таких іменників на групи створює проблеми не лише для болгарських, а й українських студентів), Додаток 4 – Основні значення дієслівних префіксів, Додаток 5 – Найчастіше вживані префікси та суфікси в українській мові, з допомогою яких утворюються дієслівні форми доконаного й недоконаного виду.

Засвоєнню базових знань з сучасної української літературної мови сприяють вміло розроблені вправи та творчі завдання, вони скомпоновані так, що можуть вживатися і окремо, і в діалогах, і в різноманітних прогнозованих чи непрогнозованих комунікативних ситуаціях.

Дворічний досвід автора у використанні рецензованого підручника в болгарськомовній студентській аудиторії дає підстави стверджувати, що праця такого високого лінгводидактичного рівня суттєво полегшує та допомагає болгарськомовному студенту здобувати базові знання з сучасної української літературної мови.

Ольга СОРОКА